

УДК 37.015.31:33

А. С. Ткачов

ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ВИСОКОЗДІБНИХ УЧНІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ (НА ПРИКЛАДІ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ ПРЕДМЕТІВ)

© Ткачов А. С., 2018

<http://orcid.org/0000-0002-4488-1466>

<http://doi.org/10.5281/zenodo.1227067>

У статті доведено необхідність формування підприємницької компетентності в учнів закладів загальної середньої освіти. Проаналізовано різні підходи науковців до визначення поняття «підприємницька компетентність». Уточнено авторське трактування цього поняття як інтегративного особистісного утворення, що забезпечує спроможність людини правильно співвідносити власні можливості, економічні інтереси й потреби з потребами інших людей, наявними матеріальними, трудовими, природними й екологічними ресурсами, готовність здійснювати успішну підприємницьку діяльність, спрямовану на отримання різних матеріальних та соціальних вигід. Розкрито специфіку формування підприємницької компетентності у високоздібних учнів підліткового віку під час вивчення ними суспільствознавчих предметів. Визначено методи, форми, засоби, які доцільно використовувати в цьому процесі.

Ключові слова: підприємницька компетентність, заклад загальної середньої освіти, основна школа, високоздібні учні, підлітковий вік, суспільствознавчі предмети.

Ткачев А. С. Формирование предпринимательской компетентности у высокособных учащихся подросткового возраста (на примере обществоведческих предметов)

В статье доказана необходимость формирования предпринимательской компетентности у учащихся учреждений общего среднего образования. Проанализированы различные подходы ученых к определению понятия «предпринимательская компетентность». Уточнена авторская трактовка этого понятия как интегративного личностного образования, обеспечивающего способность человека правильно соотносить свои возможности, экономические интересы и потребности с потребностями других людей, имеющимися материальными, трудовыми, природными и экологическими ресурсами, готовность осуществлять успешную предпринимательскую деятельность, направленную на получение разных материальных и социальных выгод. Раскрыта специфика формирования предпринимательской компетентности у высокособных учащихся подросткового возраста при изучении ими обществоведческих дисциплин.

Определены методы, формы, средства, которые целесообразно использовать в этом процессе.

Ключевые слова: предпринимательская компетентность, заведение общего среднего образования, основная школа, высокоспособные ученики, подростковый возраст, обществоведческие предметы.

Tkachov A. The entrepreneurial competence's formation among high-school adolescent students (on the example of social science subjects)

The necessity of the entrepreneurial competence's forming among students of general secondary education institutions was proved in the article. Various scientists' approaches of the concept's definition of "entrepreneurial competence" have been analyzed. It was clarified the author's interpretation of this notion as an integrative personal education that ensures the ability of a person to correlate correctly his opportunities, economic interests and needs with the needs of other people, available material, labor, natural and environmental resources, readiness to carry out successful entrepreneurial activity aimed at obtaining different material and social benefits.

It was determined in the study that social science subjects have significant potential for the entrepreneurial competence's formation in highly capable adolescents. However, this work requires from a teacher to make appropriate efforts and use suitable for this methods, forms and means of training aimed at developing these students' motivation to succeed, forming readiness to act in the conditions of risk and uncertainty, the ability to solve urgent tasks, to construct constructive business and interpersonal relationships, to manage stressful situations, demonstrate a creative approach, the ability to take responsibility for the implementation of a common cause. The article provides specific concrete recommendations on the selection of methods, forms, tools which are expedient for using in this process. For example, during the experiment, the students were involved in the preparation of the reports about the live activity of well-known Ukrainian and foreign statesmen, economists, entrepreneurs, patrons, how they overcame obstacles in their life paths, what kind of benefits they have brought to their people and to mankind as a whole. Talented students also participated in the development of individual and group projects on various topics related to the issue of entrepreneurship. The students of the teenage age were also involved in holding round tables on which the actual socio-economic problems were discussed, formulating their own advice, implementation of which, in their opinion, would contribute to the further accelerated development of our country.

Key words: entrepreneurial competence, institution of general secondary education, basic school, highly capable students, adolescence, social science subjects.

Постановка проблеми. Перехід української економіки на ринкові відносини значно підвищує вимоги до рівня сформованості підприємницької

компетентності кожної особистості. Унаслідок цього вказану компетентність було включено до списку ключових компетентностей, якими мають оволодіти учні закладів середньої загальної освіти.

Слід зауважити, що особливо важливим завданням при цьому стає формування підприємницької компетентності у високоздібних учнів, які при правильно організованих процесів їхнього навчання й виховання можуть стати гордістю країни. Доцільно також відзначити, що особливо інтенсивний розвиток школяра відбувається в підлітковому віці, що створює сприятливі умови для формування його підприємливості. Отже, проблема формування підприємницької компетентності у високоздібних учнів підліткового віку набуває сьогодні надзвичайної актуальності.

Аналіз актуальних досліджень. Як встановлено в процесі проведення дослідження, окремі питання зазначеної проблеми зійшли своє відображення в наукових працях різних науковців. Так, теоретико-методологічні основи формування в молоді ключових компетентностей і, зокрема, підприємливості розкрито в дослідженнях І. Зимньої, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко та ін. Різні тлумачення поняття підприємницької компетентності та аналіз її змісту представлено в працях Ю. Білової, Т. Матвєєвої, С. Прищепи, О. Сулаєвої. Сутність високих здібностей особистості та специфіка організації її освітньої діяльності висвітлено в наукових доробках О. Антонової, Д. Богоявленської, І. Гавриш, В. Моляка, С. Сисоєвої та ін. Особливості організації процесу навчання високоздібних учнів підліткового віку проаналізовано в публікаціях А. Горміна, Н. Себіновської, Н. Фостік та ін.

Однак, незважаючи на високий рівень проведених наукових розвідок, окреслена проблема недостатньо мірою розроблена на теоретичному та практичному рівнях, а тому вимагає подальшого дослідження. Зокрема, значний інтерес у цьому плані викликає формування підприємницької компетентності в талановитих учнів основної школи в процесі вивчення ними суспільствознавчих предметів.

Мета статті – визначити сутність та зміст підприємницької компетентності, схарактеризувати методи та форми її формування у високоздібних учнів підліткового віку на прикладі суспільствознавчих предметів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зазначимо, що в межах Європейської довідкової системи (Key Competences for Lifelong Learning. A European Reference Framework) підприємницьку компетентність визначено як ключову, а також розкрито її сутність як здатності особистості втілювати ідеї в життя, сформованості в людини креативності, творчості, інноваційності, здатності до ризику, спроможності планувати й організовувати діяльність на шляху досягнення поставлених завдань [1].

У ході дискусій вітчизняних педагогів, організованих у межах проекту ПРООН «Освітня політика та освіта «рівний – рівному», визначено, що підприємницька компетентність проявляється шляхом вияву школярами таких здатностей: співвідносити власні економічні інтереси й потреби з наявними матеріальними, трудовими, природними й екологічними ресурсами, інтересами й потребами інших людей та суспільства, застосовувати технології моніторингу ресурсів і забезпечення стійкого розвитку; організовувати власну трудову та підприємницьку діяльність і працю колективу, орієнтуватися в нормах і етиці трудових відносин; аналізувати й оцінювати власні професійні можливості, здібності та співвідносити їх з потребами ринку праці; складати, здійснювати й оцінювати плани підприємницької діяльності та особисті бізнес-проекти, розробляти прості моделі дій та прийняття економічно й екологічно обґрунтованих рішень у динамічному світі; презентувати та поширювати інформацію про результати/продукти власної економічної діяльності та діяльності колективу [4, с. 90].

Зазначимо, що в концепції «Нова українська школа» ініціативність і підприємливість теж віднесено до основних ключових компетентностей сучасної школи. При цьому під даною компетентністю розуміють «уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави», «уміння раціонально вести себе як споживач, ефективно використовувати індивідуальні заощадження, приймати доцільні рішення у сфері зайнятості, фінансів тощо» [5, с. 12].

Багато сучасних учених приділяють у своїх працях значну увагу проблемі формування підприємницької компетентності в молоді різного віку, причому вони висловлюють різні точки зору щодо тлумачення цього терміну. Так, Ю. Білова стверджує, що підприємницька компетентність – це «інтегральна

психологічна якість особистості, яка проявляється в мотивованій здатності до творчого пошуку та реалізації нових ідей та дає змогу вирішувати різноманітні проблеми в повсякденному, професійному, соціальному житті» [2, с. 17]. М. Ляшенко під цією компетентністю розуміє відповідну здатність людини, що об'єднує в собі знання, уміння й навички з основ підприємництва в професійній діяльності, готовність до створення власного бізнесу, здатність довести свої наукові здобутки до комерціалізації та впровадити їх у певній галузі економіки; уміння критично осмислювати й використовувати різноманітну інформацію; творчий підхід до справи, наявність певних лідерських якостей [7, с. 53].

За поглядами О. Ліскович, про підприємницьку компетентність свідчить наявність у людини здатності до творчого пошуку, генерування й реалізації нових ідей, спроможності успішно вирішувати проблеми в різних сферах життєдіяльності, сформованість умінь аналізувати й об'єктивно оцінювати свої професійні можливості, співвідносити їх із потребами ринку праці; готовність дотримання норм і етики трудових стосунків [6, с. 119].

О. Коберник стверджує, що результатом формування в учнів підприємницької компетентності є знання з основ економічного аналізу господарської діяльності й підприємництва, уміння здійснювати міні-маркетингові дослідження, здатність співвідносити свої потреби й власні економічні інтереси з потребами інших людей, із наявними матеріальними, трудовими й природними ресурсами; готовність здійснювати організовувати власну підприємницьку діяльність, складати, здійснювати й оцінювати бізнес-проекти, приймати економічно обґрунтовані рішення в динамічному світі; аналізувати і оцінювати власні професійні можливості, здібності та співвідносити їх з потребами ринку праці [3, с. 89].

З урахуванням різних точок зору науковців визначено, що в дослідженні під підприємницькою компетентністю розуміється інтегративне особистісне утворення, що забезпечує спроможність людини правильно співвідносити власні можливості, економічні інтереси й потреби з потребами інших людей, наявними матеріальними, трудовими, природними й екологічними ресурсами, готовність здійснювати успішну підприємницьку діяльність, спрямовану на отримання різних матеріальних та соціальних вигід.

Як встановлено в процесі проведення дослідження, практично всі навчальні предмети мають певний потенціал щодо формування

підприємницької компетентності в учнів і, зокрема, високоздібних учнів підліткового віку. Адже ці школярі відрізняються розвиненими інтелектуальними здібностями, бажанням розв'язувати різного плану складні завдання, гарною пам'яттю, вірою у власні сили та можливості, прагненням до розбудови в майбутньому успішної кар'єри, досягнення матеріального добробуту й високого соціального статусу. Тому питання оволодіння підприємницькою компетентністю знаходиться в колі актуальних інтересів та потреб школярів цієї категорії.

Слід зауважити, що суспільствознавчі предмети мають значні можливості щодо формування підприємницької компетентності у високоздібних підлітків. Проте ця робота вимагає від вчителя прикладання відповідних зусиль та використання оптимальних для цього методів, форм та засобів навчання. Як підкреслюється в науковій літературі, вони мають забезпечувати розвиток у цих учнів мотивації на досягнення успіху, формування готовності діяти в умовах ризику та невизначеності, вміння вирішувати актуальні завдання, будувати конструктивні ділові та міжособистісні взаємовідносини, управляти стресовими ситуаціями, спроможність брати на себе відповідальність за виконання спільної справи [9, с. 89].

Також підкреслимо, що розвиток підприємливості учнів в освітньому процесі школи забезпечуються шляхом розкриття особистісного потенціалу й забезпечення такої його трансформації, щоб школяр являв собою самостійного суб'єкта, здатного досягти поставленої мети. Це вимагає шукати нові підходи до організації навчальної праці школярів. Адже простий виконавець кимось запропонованих (нав'язаних) функцій не може стати успішним підприємцем, в якого першочергова увага приділяється дослідницького пошуку власних ідей, які пізніше він реалізує на практиці. Такий підприємець також має бути спроможним визначити ситуативні межі своїх можливостей до дії та брати на себе відповідальність за ризики, що можуть виникнути у випадку виходу за ці меж, за наслідки власних вчинків, а також володіти спроможністю до індивідуальних дій, що заснована на впевненості в своїх силах, сприйнятті невизначеності як шансу для власної творчості [8; 9]. Варто також наголосити, що в процесі формування підприємницької компетентності високоздібних підлітків важливо якомога повніше використовувати педагогічний потенціал

навчального матеріалу з суспільствознавчих предметів, наприклад збагачуючи їх зміст відповідним контекстом з основ підприємництва.

На підставі викладеного зроблено також висновок про те, що в процесі формування підприємницької компетентності талановитих підлітків їх доцільно залучати до проведення різних видів навчально-дослідницької діяльності в галузі суспільствознавства. Наприклад, у процесі проведення експерименту учні залучались до підготовки доповідей про життєдіяльність відомих українських та зарубіжних державних діячів, економістів, підприємців, меценатів, про те, як вони долали перешкоди на своєму життєвому шляху, яку користь вони принесли своєму народу та людству загалом. Талановиті школярі також брали участь у розробці індивідуальних та групових проектів на різні теми, пов'язані з проблемою підприємливості. Серед них були і фантазійні проекти, присвячені певним історичним подіям в економічному розвитку різних країн. У цих проектах високоінтелектуальні підлітки, не погоджуючись з певними діями тієї чи іншої відомої публічної постаті, пропонували свій план дій та обґрунтовували доцільність його впровадження на основі використання текстів документів відповідного часу. Учні підліткового віку залучались також до проведення круглих столів, на яких обговорювались актуальні соціально-економічні проблеми, формулювали власні поради, реалізація яких, на їхній погляд, сприяла би в подальшому прискореному розвитку нашої країни.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, можна підсумувати, що формування підприємницької компетентності високоздібних учнів підліткового віку є нагальною потребою сьогодення. У цьому плані суспільствознавчі дисципліни мають значні педагогічні можливості, які треба більш широко використовувати в освітньому процесі. У подальшому планується проаналізувати можливості формування інших ключових компетентностей у високоздібних підлітків у процесі вивчення ними суспільствознавчих предметів.

Література

1. Key Competences for Lifelong Learning [Електроний ресурс]. URL : http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/lifelong_learning/c11090_en.htm.

2. Білова Ю. А. Поняття та структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців економічного профілю. *Оновлення змісту, форм та*

методів навчання і виховання в закладах освіти: зб. наук. пр. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. 2013. Вип. 7 (50). С. 15–17

3. Коберник О. М. Теоретико-методичні засади компетентнісного підходу в технологічній освіті. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. праць. К. – Вінниця, 2014. Вип. 37. С. 85–91.

4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. В. Овчарук. К., 2004. С. 86-90.

5. Концепція «Нова українська школа» / упоряд. : Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова, І. Коберник та ін.). К., 2016. 34 с.

6. Ліскович О. Структура та сутність підприємницької компетентності учнів у контексті навчання фізики Україна-Польща: економічні та соціальні виклики 2030: електрон. зб. матер. Міжнар. міждисцип. конф. еренції (Варшава, 30 червня – 2 липня 2017 р.). Варшава, 2017. С. 118–121. URL : <http://www.iiasc.org/wp-content/uploads/2017/11/eb39fe803a4d7e819fb2f412cd0a050e.pdf>

7. Ляшенко М. Формування підприємницької компетентності у майбутніх учителів технологій. *Наукові записки*: зб. наук. пр. Кіровоград. держ. пед. ун-т імені В. Винниченка. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Кіровоград, 2016. Вип. 9, ч. 3. С. 51–54.

8. Образование и бизнес : предпринимательский подход в обучении как фактор социальной адаптации молодежи: матер. науч.-практ. конф. (18–20 октября 2006). Петрозаводск, 2006. 94 с.

9. Панов Ю. И. Развитие предпринимательской активности современной молодежи в процессе обучения. *Человек и образование*. 2008. № 4 (17). С. 94–99.